

Quaderns de filosofia i ciència, 34, 2004, pp. 111-120.

PER QUÈ ENS ENTENEM?
UNA TESI DE WITTGENSTEIN

Josep-Maria Terricabras, IEC
Catedràtic de filosofia de la Universitat de Girona

*Al col·lega admirat,
a l'amic enyorat*

1. EL GIR DE WITTGENSTEIN

POTSER el problema més constant –i important– que va acompanyar Wittgenstein al llarg de la seva vida va ser el del *sentit*, tant el del sentit del llenguatge com el del sentit de les accions humanes. En el *Tractatus* es va ocupar del sentit de les proposicions: hi va exposar la seva cèlebre teoria segons la qual les proposicions tenen sentit perquè comparteixen la mateixa forma lògica amb els fets del món; d'aquí que entre les proposicions i els fets hi hagués d'haver, segons ell, una correspondència “pictòrica”. A les *Investigacions* va abandonar aquesta línia explicativa justament per això, perquè era explicativa i dogmàtica, i perquè oblidava el caràcter estrictament descriptiu que ha de tenir la filosofia de debò, tal com ja es plantejava en el mateix *Tractatus* 6.53. Fidel a aquesta concepció descriptiva, el segon Wittgenstein va abandonar qualsevol intent d'explicació, de teoria, i va ampliar la seva visió de la realitat, tot insistint en el fet que allò que nosaltres entenem no són només proposicions ben estructurades però estàtiques, sinó expressions de tota mena que adquireixen el seu sentit justament perquè es belluguen en diversos contextos, perquè adopten sempre la forma d'algun “joc de llenguatge”.

Em sembla que, si es vol veure bé la diferència entre “entendre una proposició” en el *Tractatus* i a les *Investigacions*, el millor que es pot fer és comparar aquests dos textos. Segons el *Tractatus*,

Entendre una proposició significa saber què s'escau quan és vertadera.
(La podem entendre, per tant, sense saber si és vertadera.)
L'entendem quan s'entenen les seves parts constitutives.¹

En canvi, a les *Investigacions*,

¹ *Tractatus logico-philosophicus*, 4.024. (D'ara endavant, *T*.)

Entendre una proposició significa entendre una llengua. Entendre una llengua significa dominar una tècnica.²

No és gens estrany, doncs, que el *Tractatus* estigués bàsicament interessat en la lògica i no en la teoria del coneixement,³ però que les *Investigacions*, en canvi, fessin la crítica d'aquella exigència lògica ideal⁴ i acceptessin expressament que el coneixement autèntic només es dóna en la vida quotidiana real.

El *prejudici* de la puresa cristal·lina només es pot bandejar girant tota la nostra recerca. (Es podria dir: La recerca s'ha de girar, però entorn de l'eix de la nostra necessitat real.) (...)

Parlem del fenomen espacial i temporal del llenguatge, no d'una quimera inespacial i intemporal.⁵

Sovint s'ha associat el nom de Wittgenstein a l'anomenat "gir lingüístic" en filosofia. Em sembla un error o, almenys, una equivocació, perquè aquesta associació ha contribuït a desenfocar l'autèntica contribució filosòfica de Wittgenstein. El gir realment important que s'ha d'associar amb el seu nom és el que fa mirar no simplement cap al llenguatge sinó cap a "la nostra necessitat real". Perquè és ben clar que Wittgenstein no és "un filòsof del llenguatge", tal com s'entén convencionalment aquesta expressió: ni proposa teories sobre el llenguatge ni estableix hipòtesis sobre el seu ús, sinó que rebutja expressament de fer-ho. Si Wittgenstein s'interessa pel llenguatge –tant en el *Tractatus* com a les *Investigacions*– és perquè està interessat en el pensament i en la conducta humans. I encara que és cert que el pensament s'expressa, en bona part, en el llenguatge, també ho és que no s'expressa *només* en ell, ja que "parlar el llenguatge és una part d'una activitat o d'una forma de vida".⁶ A Wittgenstein li interessa el llenguatge o, millor, la praxi del llenguatge, justament perquè forma part de la praxi humana, que és "el conjunt fet pel llenguatge i per les activitats amb què està entreteixit".⁷ El veritable gir que Wittgenstein dóna –i que pretén que doni la filosofia– consisteix, doncs, a oblidar exigències –teòriques, ideals–, que són buides i insostenibles, i a orientar-se cap a les necessitats reals.

Hem anat a parar al glaç relliscós on hi manca el fregament; les condicions són, per tant, en cert sentit, ideals, però justament per això, tampoc no podem caminar. Volem caminar; llavors, necessitem el *fregament*. Tornem a la terra dura!⁸

Només a partir d'aquest gir radical es poden entendre bé les moltes aportacions concretes de Wittgenstein a la filosofia, que queden reflectides a les *Investigacions* i en tota la seva darrera obra, continuadora del *Tractatus*, però crítica amb ell. De fet, si la manera de pensar proposada per l'anomenat "segon Wittgenstein" hagués tingut èxit, hauria pogut canviar radicalment la filosofia de la segona meitat del segle xx. Les coses, però, no van anar així, ni hi van encara avui. *Habent sua fata libelli*, deien els clàssics. En efecte, si és cert que, en els darrers cinquanta anys, potser no hi ha

² *Investigacions filosòfiques*, 199. (D'ara endavant, *IF*.)

³ Vegeu *T* 4.1121.

⁴ Vegeu *IF* 97-108.

⁵ *IF* 108.

⁶ *IF* 23.

⁷ *IF* 7.

⁸ *IF* 107.

hagut cap altre filòsof més citat i més estudiat que Wittgenstein –particularment el de les *Investigacions*–, també ho és que la seva influència real sobre la manera de fer filosofia ha estat extraordinàriament petita. Ell ja s’ho temia: pensava que ben pocs l’entendrien i que els seus seguidors potser només aprendrien d’ell un cert “argot”.

2. WITTGENSTEIN I L’EXISTÈNCIA DE TESIS EN FILOSOFIA

El temps ha demostrat no solament que el tarannà filosòfic de Wittgenstein no ha estat pràcticament assumit per ningú, sinó que fins i tot moltes de les seves afirmacions més citades han estat clarament mal interpretades. Això és el que li ha passat, entre moltes altres, a aquesta sentència:

Si en filosofia es volguessin proposar *tesis*, mai no es podria arribar a discutir-les, perquè tothom hi estaria d’acord.⁹

Alguns intèrprets, emparant-se en el caràcter radicalment descriptiu que Wittgenstein reivindicava per a la filosofia, han conclòs que aquest text deia que *no es podien* proposar tesis en filosofia. A continuació li han retret, és clar, que ell caigués en la contradicció de proposar la tesi que afirma que no es poden proposar tesis en filosofia. Tot plegat, però, és un terrible malentès. Perquè Wittgenstein no diu de cap manera el que se li atribueix. Ell només formula un condicional, en què sosté que, *si* es volen proposar tesis, aquestes seran indiscutibles.

Wittgenstein sap molt bé que, al llarg dels segles, els filòsofs han proposat sentències, opinions, doctrines, enunciats i principis de tota mena. La mateixa història de la filosofia, però, és testimoni de com totes aquestes afirmacions i propostes han generat discussions inacabables, senzillament perquè totes eren discutibles i han estat, de fet, discutides. Les polèmiques filosòfiques s’han alimentat justament d’això. I la pretensió de molts filòsofs d’haver trobat una solució final i definitiva a les disputes antigues no ha aconseguit mai el seu objectiu, sinó que, en contra del seu desig, ha revifat la polèmica, encara que potser, en algun cas, l’hagi deixat durant un temps endormiscada. Davant d’aquesta situació, coneguda per tots, Wittgenstein sosté que les diverses afirmacions dels filòsofs no són pròpiament *tesis* filosòfiques –encara que sovint s’hagin anomenat així–, sinó que són *opinions* dels filòsofs. La distinció no respon –com passa sovint en filosofia– a cap pretès afany de precisió terminològica, com si els termes es poguessin definir pel seu compte i en abstracte –pretensió absolutament contrària als plantejaments de Wittgenstein–, sinó que respon a la seva concepció de la filosofia com una activitat gramatical descriptiva, ben diferent de la concepció habitual, que entén la filosofia com una activitat teòrica explicativa. Justament dos paràgrafs abans del darrer esmentat, Wittgenstein havia escrit:

La filosofia, precisament, només ho presenta tot, i no explica ni conclou res. Com que tot és prou manifest, tampoc no s’ha d’explicar res. Perquè, allò que pugui estar amagat, no ens interessa.

També se li podria donar el nom de ‘filosofia’, a allò que és possible *abans* de tots els descobriments i invents nous.¹⁰

⁹ IF 128. Vegeu també IF 599: “En filosofia no es treuen conclusions. ‘És així com ha de ser!’ no és cap proposició de filosofia. La filosofia només constata allò que tothom li reconeix.”

¹⁰ IF 126.

I encara uns quants paràgrafs abans:

El que era correcte és que les nostres consideracions no podien ser consideracions científiques. (...) I no ens és permès de proposar cap mena de teoria. En les nostres consideracions no hi pot haver res hipotètic. Han de desaparèixer totes les *explicacions* i ser reemplaçades només per descripcions. I aquesta descripció rep la llum, és a dir, la seva finalitat, dels problemes filosòfics. Aquests no són, certament, problemes empírics, sinó que es resolen gràcies a mirar per dins en la manera de treballar del nostre llenguatge, i això precisament de tal manera que aquest treball es reconegui *–en contra* d'una tendència a malinterpretar-lo. Els problemes no es resolen aportant nova experiència, sinó agrupant allò que es coneix des de fa molt.¹¹

Wittgenstein ha girat la recerca entorn de “la nostra necessitat real”. Li interessa, doncs, entendre el que diem i el que passa en la nostra vida quotidiana. Tanmateix, no ho pot fer a través de les teories i explicacions que són habituals en l'activitat científica, perquè això no ajuda a *entendre què* passa sinó que només *explica per què* passa el que passa. La filosofia, però, s'interessa pel *sentit* del que es diu i del que es fa, no pels *mecanismes* que n'expliquen l'origen o l'existència. Per això ens diu que els problemes filosòfics es resolen “gràcies a mirar per dins en la manera de treballar del nostre llenguatge”. I ho formula amb contundència: “D'aquí que la nostra recerca sigui gramatical”.¹²

Ara es pot entendre molt millor el seu condicional sobre l'existència de tesis filosòfiques. Perquè, *si* algú proposés tesis en filosofia, hauria de proposar tesis *gramaticals*, no tesis sobre fets o fenòmens. I les tesis gramaticals són definitives, però no perquè ho expliquen tot, sinó simplement perquè manifesten del tot les *possibilitats* d'una determinada expressió en un joc de llenguatge, és a dir, perquè manifesten la gramàtica d'un llenguatge determinat. Com que la gramàtica té a veure amb conceptes –amb les tècniques de l'ús de les paraules–, qualsevol tesi gramatical ha de consistir en la descripció de *possibles* tècniques i usos acceptats per tots. En aquest sentit, resulta ben coherent afirmar que, des d'aquest punt de vista, una tesi filosòfica ha de ser merament descriptiva, perquè descriurà com tenim disposat el llenguatge *abans* d'entrar en acció en un joc de llenguatge determinat. I una tesi d'aquestes característiques no podrà ser, és clar, una mera opinió, doctrina o hipòtesi, sinó que serà una constatació. Així doncs, quan s'entén la filosofia com a recerca gramatical, qualsevol *tesi* filosòfica haurà de ser sempre indiscutible.

Tot això no té res a veure amb la interpretació dels que pensen que Wittgenstein rebutja les tesis en filosofia. Ell només ha plantejat *com* haurien de ser *si* se'n volguessin proposar. És ben cert, però, que no són pas aquestes tesis les que es busquen en l'activitat filosòfica habitual. Els filòsofs aspiren a descobrir *veritats* –proposicions vertaderes– en un sentit molt semblant a com ho fan els científics empírics. I, tal com les veritats científiques no són mai indiscutibles, tampoc no ho poden pas ser les afirmacions dels filòsofs que actuen a la manera científica. Només la recerca gramatical pot arribar a produir tesis realment filosòfiques, és a dir, tesis necessàriament acceptades per tots. Perquè, quan es canvia la manera d'entendre la filosofia, també canvien els seus objectius i els seus resultats.

Arribat aquí, però, encara voldria fer un pas més. Perquè no em vull limitar a defensar –com ja he fet– que segons Wittgenstein hi pot haver tesis en filosofia, sinó

¹¹ IF 109.

¹² IF 90.

que, conseqüentment amb això, també defensaré que el mateix Wittgenstein proposa tesis d'aquestes. Serà segurament suficient que n'examinem una que em sembla particularment significativa. I és que, encara que totes les tesis filosòfiques siguin igualment indiscutibles, no totes són igualment importants. Al capdavant, la gramàtica del llenguatge no pot ser monòtona ni uniforme si tampoc no ho són les possibilitats que ens té preparades.

3. LA TESI SOBRE EL FONAMENT ÚLTIM DE LA COMPRESIÓ ENTRE ELS HUMANS

Quan els filòsofs formulen teories i manifesten opinions de tota mena, procuren que les seves opinions estiguin ben fonamentades. Ara bé, no podríem saber si ho estan o no, si no les poguéssim entendre. És a dir, no es podria arribar a opinar amb sentit si no hi hagués alguna base comuna que ens permetés *entendre* les opinions dels altres. Aquesta base de comprensió, però, no pot pas ser ella mateixa una opinió, perquè llavors cauríem en un regrés infinit. Per això, la base que permet la comprensió de les opinions no pot ser discutida ella mateixa –no pot ser opinable–, sinó que ha de ser acceptada necessàriament. Heus aquí una tesi. Una tesi evidentment metafísica. O, en llenguatge de Wittgenstein, gramatical. En què consisteix, però, aquest fonament últim, necessari, que fa possible no solament el sentit de cada opinió –o de cada proposició, tal com buscava el *Tractatus*–, sinó que fa possible la comprensió mateixa entre els humans? O preguntat d'una manera ben simple: “Per què ens entenem?”. La resposta és senzilla: el fonament últim de la comprensió entre els humans es troba en la praxi compartida del llenguatge, que s'aguanta sobre si mateixa.¹³ I és que, després del *Tractatus*, Wittgenstein s'adona que l'última legitimació del llenguatge no es troba en cap correspondència amb la realitat sinó en la praxi mateixa del llenguatge.

Hi ha molts textos de l'autor que certifiquen la seva postura. N'hi ha un, però, que ajuda a centrar de cop el problema. A *Investigacions* 241 llegim:

‘Així doncs, ¿dius que és la concordança de la gent que decideix què és correcte i què és incorrecte?’ – És correcte i incorrecte allò que la gent *diu*; i la gent concorda en el *llenguatge*. Això no és cap concordança d'opinions, sinó de forma de vida.

De manera molt comprimida, aquest text ofereix una intuïció extraordinàriament perspicaç. Fàcilment ens podem imaginar que la pregunta inicial del text és formulada per un lector que té realment la impressió que el que és correcte o incorrecte depèn d'una decisió –presa, com qui diu, a mà alçada. Una suposició com aquesta provoca immediatament una sensació d'incomoditat. Perquè el que resulta realment important no és que alcem la mà, sinó saber *per què* l'alcem, amb quins criteris, amb quin fonament? Per això, Wittgenstein no respon amb massa interès a *aquesta* pregunta del suposat interlocutor. Ell més aviat vol aclarir el problema que s'amaga darrere la pregunta. No nega pas, és clar, que existeixi una mena de concordança que és *resultat* d'un intercanvi d'opinions. En els debats i discussions, *després* d'opinar els uns d'una manera i els altres d'una altra, de vegades els humans arriben a prendre decisions o a fixar definicions. En aquests casos diem que les *opinions* de les persones *concorren*.

¹³ De manera semblant concebia Wittgenstein la lògica en el *Tractatus*. Vegeu: “La lògica es cuida de si mateixa; només l'hem d'observar com ho fa” (*Tagebücher*, entrada del 13.10.1914). Vegeu també més avall, nota 44.

Aquesta mena de concordança, però, no és pas la que es troba a la base de la comprensió humana. Aquesta mena de concordança més aviat necessita una base sobre la qual sustentar-se. Perquè no és el fet de l'acord allò que fa possible que ens puguem entendre sinó a l'inrevés: que ens *puguem* entendre és el que fa possible que *arribem* a acords o a desacords en les nostres opinions. Aquest *poder-se* entendre és previ al fet d'arribar o no arribar a acords i és més bàsic que els acords mateixos. Observem que fins i tot un desacord pressuposa un alt grau de comprensió entre aquells que dissenyem. Si no fóssim capaços d'entendre que *no* ens entenem, no podríem constatar amb precisió els nostres desacords o el grau de desacord. Per poder discutir, doncs, què és verdader i què és fals –i molt abans d'arribar a cap resultat–, ja ens hem de trobar sobre un fonament comú. És aquest fonament el que fa possible que ens puguem *arribar* a entendre, que puguem arribar a acords o a desacords.

Aquesta concordança bàsica –que Wittgenstein diu que és una concordança de forma de vida– és per a ell molt més important que no pas constatar si els humans estan, o no estan, d'acord en el que diuen. La concordança de les opinions és, en cada cas, canviant i depèn de molts factors, sovint incontrolables. *Sempre té*, però, com a rerefons una concordança més fonamental de la forma de vida. Aquesta concordança més bàsica –que Wittgenstein també anomena “concordança de les aprovacions”–¹⁴ és una precondition –no solament una presuposició!– del nostre ús del llenguatge, precondition que ella mateixa no pot pas entrar a formar part del joc de llenguatge, ja que és ella precisament qui el prepara i el fa possible.¹⁵ Així doncs, la concordança “en el llenguatge” ve delimitada en el “diccionari de la gramàtica del llenguatge” i no a l'interior del llenguatge.¹⁶ Un exemple pot fer més clar aquest punt:

Si algú no està d'acord amb nosaltres sobre el nombre de persones que hi ha en aquesta habitació i afirma que n'hi ha 7 mentre nosaltres només en veiem 6, podem entendre aquella persona, encara que no estiguem d'acord amb ella. Si afirmés, però, que, per a ella, existeixen 5 colors purs, llavors no l'entendríem o hauríem d'admetre que estem en ple joc dels disbarats.¹⁷

Al diccionari de la gramàtica del llenguatge, hi pertany la concordança en la denominació dels noms, en el sistema de càlcul o de mesura, en la interpretació d'innombrables gestos quotidians, d'usos, reaccions, expressions, en la manca de dubte amb què estem disposats a fer certes accions, a acceptar com a evidents certs fets, etc., etc. El consens pertany a aquestes coses de manera essencial.¹⁸ Per dir-ho així, la primera cosa en què hem de concordar és en la idea de “concordança”.¹⁹ Si en això no estiguéssim d'acord, els nostres camins se separarien ja abans que es pogués arribar “a establir una relació a través d'aquest llenguatge”.²⁰ Llavors no existiria cap concordança de la forma de vida. I això faria impossible que comparéssim les nostres opinions. Simplement no ens reconeixeríem. (Aquesta és justament la dificultat que es pot presentar a l'hora d'interpretar els gestos, accions o paraules de persones perta-

¹⁴ *Bemerkungen über die Grundlagen der Mathematik*, V.6. (D'ara endavant, *BGM*.)

¹⁵ Vegeu *Zettel*, 428-431. (D'ara endavant, *Z*.)

¹⁶ Vegeu *Philosophische Bemerkungen*, 114f; *Philosophische Grammatik*, ed. Suhrkamp, pàg. 268. (D'ara endavant, *PB* i *PG*, respectivament.)

¹⁷ *PB* 114f.

¹⁸ Vegeu *BGM* II.67.

¹⁹ Vegeu *BGM* II.70, 72; V.32.

²⁰ *BGM* I.66; vegeu *BGM* I.61; II.70, 71, 74; V.33.

nyents a una cultura radicalment allunyada de la nostra. De fet, és la dificultat que se'ls ha presentat a molts antropòlegs que han volgut interpretar, des de la pròpia experiència, les experiències de grups humans que els eren totalment desconeguts.)

Ja es veu que una concordança tan bàsica no és pas *decidida* per nosaltres. Se'ns va “ensinistrar” així,²¹ i nosaltres ens vam deixar ensinistrar quan vam aprendre certes regles, tècniques i reaccions.²² Això no significa que aprenguem *tota* la gramàtica per pura educació, encara que l'educació és el fonament de cada explicació posterior.²³ Hi ha, doncs, una manera de comportar-se prelingüística que és el “prototipus d'una manera de pensar i no el resultat del pensament”.²⁴ En això concordem. I sobre això construïm les moltes possibilitats de l'ús del llenguatge, els nostres innombrables jocs de llenguatge. I és que la gramàtica del llenguatge no consta només del “diccionari” sinó també de moltes altres regles, tècniques, usos. El nostre llenguatge és un mitjà auxiliar i una edificació ulterior del nostre comportament primitiu, prelingüístic.

El nostre joc de llenguatge és una edificació del comportament primitiu. (Perquè el nostre *joc de llenguatge* és comportament.)²⁵

Aquí es torna a mostrar clarament l'estreta connexió existent entre llenguatge i praxi. Wittgenstein no busca el fonament de l'harmonia entre llenguatge i realitat ni en una experiència aparentment neutral i objectiva, ni en una decisió subjectiva suposadament arbitrària, sinó en la praxi concreta del llenguatge. Ja a *Philosophische Bemerkungen* va escriure: “Justament no es pot començar abans del començament”.²⁶ I poc abans de morir va tornar a escriure: “És tan difícil trobar el *començament*. O millor: és difícil començar pel començament. I no intentar d'anar més endarrere”.²⁷

En aquest punt la dificultat consisteix realment a “aturar-se”,²⁸ a saber on aturar-se. Perquè no es tracta d'anar a la percaça de veritats pretesament últimes o de proposicions suposadament axiomàtiques a partir de les quals es deduirien totes les altres. Allà on ens hem d'aturar és en un gran sistema. La comprensió que es produeix entre els humans *a través* del llenguatge només es pot valorar correctament en el rerefons que fa possible i que suporta aquest llenguatge. No podem anar més enrere. De fet, no tenim cap justificació per a la praxi d'un llenguatge que s'ha acreditat suficientment. No tenim cap justificació ni la necessitem. Volem dir simplement: “Així és com ho fem. Aquesta és la pràctica entre nosaltres, és un fet de la nostra història natural.”²⁹

Wittgenstein recomana “veure els fets com a ‘fenòmens primitius’”,³⁰ mirar “el joc de llenguatge com a *allò que és primari!*”.³¹ Perquè “donar ordres, preguntar, contar, fer-la petar, pertanyen a la nostra història natural tant com caminar, menjar, beure, jugar”.³² No hauríem, doncs, de buscar cap explicació a través de les nostres vivèn-

²¹ Vegeu *BGM* III.30.

²² Vegeu *BGM* II.80; V.32.

²³ Vegeu Z 417-421; *De la certesa*, 538. (D'ara endavant, *C*.)

²⁴ Z 541; vegeu Z 540.

²⁵ Z 545.

²⁶ *PB* 68b.

²⁷ *C* 471.

²⁸ Z 314; vegeu *PG* 61b.

²⁹ *BGM* I.63.

³⁰ *IF* 654.

³¹ *IF* 656.

³² *IF* 25.

cies, sinó que només hauríem de constatar el joc de llenguatge:³³ “*Es juga a aquest joc de llenguatge*”.³⁴

Certament, podem assenyalar, si volem, les causes que expliquen per què caminem o mengem, tal com les podem assenyalar del fet de preguntar o contar. Aquestes causes, però, només expliquen *per què* ho fem *quan* ho fem, però no ens donen cap raó que expliqui *que* ho fem, que ho fem *sempre*, i que tots *concordem* a fer-ho així. Que un determinat comportament s’hagi acreditat fins ara pot ser la causa que expliqui per què s’hi juga, però no en pot ser la raó.³⁵ I les causes no ens interessin. Al capdavant nosaltres actuem sovint sense saber res de les causes de les nostres actuacions i sense preocupar-nos gens ni mica per les raons que hi pugui haver per actuar d’aquella manera o d’una altra. O és que potser no calculen aquells que no coneixen “el perquè” de la seva manera de calcular?³⁶ No hi ha també casos en què renunciem a una fonamentació, a una forma expressa de comprovació?

Quan em vull alçar del silló, per què no comprovo que encara tinc dos peus? No hi ha cap perquè. Simplement no ho faig. És així com actuo.³⁷

És un tret característic –però no necessari– de molts d’aquests jocs de llenguatge que es fan “amb la pacífica acceptació de tothom”.³⁸ L’experiència ens ensenya que tots trobem correcta una tècnica, que acceptem certs jocs de llenguatge. Això, és clar, no demostra pas que el joc de llenguatge sigui correcte sinó només que nosaltres considerem *això* com una expressió satisfactòria de la nostra concordança fonamental. Quan duem a terme les nostres tècniques (calcular, actuar, jutjar, etc.), podem no consentir cap desviació, o potser en podem consentir de petites o fins i tot de molt grans. En aquest darrer cas potser voldrem abandonar la tècnica en la seva forma antiga.³⁹ Que vulguem recórrer, o no, a l’experiència o a la comprovació, dependrà, per exemple, de què signifiqui per a nosaltres “seguretat”.⁴⁰

Alguns jocs de llenguatge –com el de calcular, posem per cas– sembla que reclamin de nosaltres una justificació especial, una comprovació. Aquest, però, és un fet merament psicològic que no fa més segur el nostre joc de llenguatge sinó que pertany al mateix joc de llenguatge. Al capdavant, també seria pensable que, en tornar a calcular, féssim sempre la mateixa falta que en el primer càlcul, de manera que amb la comprovació només confirméssim un càlcul erroni. Com a cas extrem ens podem imaginar una empresa en què tres comptables arribessin sempre –o almenys molt sovint– a tres resultats diferents. Suposem que han acordat, per exemple, que sempre prendran com a correcte el resultat més petit. Seria erroni això? I és que es poden imaginar innumerable desviacions d’allò que es podria anomenar “calcular”.

Resulta ben interessant i cridaner que un càlcul difícil, fet per una màquina de calcular, només sigui comprovat molt rarament. De fet, com es comprovaria? Hauria de tornar a calcular la mateixa màquina? Quedaria així més justificada l’acceptació del resultat? Com reaccionaríem si la màquina *de vegades* donés el resultat amb l’afegitó:

³³ IF 655.

³⁴ IF 654.

³⁵ Vegeu IF 466-470; C 429, 474.

³⁶ Vegeu BGM I.142.

³⁷ C 148.

³⁸ BGM V.33.

³⁹ Vegeu BGM I.35; II.69, 74; V.36; IF 594.

⁴⁰ IF 474.

“Estic segura que el resultat és: ...”? Estaríem llavors més segurs del resultat o no seria precisament llavors quan ens sentiríem més inclinats a tornar-ho a controlar? I com reaccionaríem si la màquina *sempre* comencés amb aquell afegitó? Potser prescindiríem de l'expressió com d'una fórmula sobrera o la interpretaríem com la fórmula que introdueix el resultat *final*. O podríem fer altres coses.

A Wittgenstein li interessa el joc de llenguatge mateix com “un arranjament humà”.⁴¹ Per això pensa que

Quan reprimim la pregunta ‘per què’, sovint comencem a adonar-nos dels *fets* importants, que després, en les nostres investigacions, porten a una resposta.⁴²

I és que la praxi humana s'apuntala sola, bé o malament. I cap justificació teòrica no la pot apuntalar *millor*, encara que la pugui fer psicològicament més acceptable o més creïble. El que resulta rellevant tampoc no són els sentiments amb què acompanyem la praxi sinó la praxi mateixa, el seu desplegament, la seva funció. Les úniques diferències realment importants són les que es produeixen “en la praxi del llenguatge”.⁴³ Perquè, si hi ha sentiments o emocions que són realment rellevants, també es manifesten com a tals en aquella praxi i ja formen part d'ella.

És precisament aquí que troba la seva justificació última la recomanació de Wittgenstein de no prestar només atenció a les regles sinó també als *exemples* concrets.

Les nostres regles deixen obertes portes falses, i la praxi ha de parlar per si mateixa.⁴⁴

Amb això, és clar, no vull pas dir que l'home hagi d'actuar d'aquesta manera, sinó només que hi actua.⁴⁵

Certament, la tesi de la praxi com a últim fonament del coneixement i de la comprensió entre els humans, no resol ni evita els problemes que després sorgeixen en cada joc de llenguatge, simplement els situa. Per això –com he dit i repetit– es tracta d'una tesi realment filosòfica, gramatical, *prèvia* a les discussions i interpretacions que puguem fer de determinades accions, paraules i intencions concretes. Aquestes discussions i interpretacions –que vénen sempre *després* de la concordança en la forma de vida i la pressuposen– s'acaben amb la formació –i sovint, oposició– d'*opinions*. I les opinions defensades estan sempre abocades a més acords i desacords, a comprensió i a malentesos. Wittgenstein ho sap perfectament. Per això ens alerta contra la tendència que tenim de *fixar* les nostres opinions com si poguessin ser tesis indiscutibles, contra la temptació de fer-nos una imatge massa nítida de moltes realitats que, de fet, són difícils de copsar i, doncs, de *descriure*. I és que, un cop instal·lats en l'intercanvi de parers i opinions, “la cosa més difícil” és “expressar la imprecisió de manera correcta i no adulterada”.⁴⁶ Això, però, ja forma part d'una altra tesi de Wittgenstein, que ara no entraré a comentar.

Fins aquí m'he limitat a subratllar alguns aspectes d'una de les tesis més bàsiques, sinó la que més, de totes les proposades per Wittgenstein. En qualsevol cas, convé

⁴¹ *BGM V.2.*

⁴² *IF 471.*

⁴³ *C 524.*

⁴⁴ *C 139.* Vegeu més amunt, nota 13.

⁴⁵ *C 248b.*

⁴⁶ *IF XI.*

tenir present que –a diferència del que passa en la manera habitual de fer filosofia–, cada tesi de Wittgenstein és sempre una tesi filosòfica. Això, que sembla molt pretensions, ho és molt poc. Perquè, estrictament parlant, les tesis de Wittgenstein no són troballes originals i exclusives seves –degudes a una especial genialitat o al fet casual de tenir un accés privilegiat al material que estudia–, sinó que són les tesis que acceptarà sense discussió qualsevol que entengui la filosofia com a recerca gramatical. I si sovint l'obra de Wittgenstein resulta particularment original i sorprenent, potser és degut, en darrer terme, al fet que són molt pocs els que l'acompanyen en aquest tipus de recerca. Això, però, no és culpa seva.